

ste dijaloga: misionarski (prvesti druge vjernike vlastitoj tradiciji), intelektualni (razumjeti drugu religiju), empatički (pozitivno vrjednovanje drugih religija), politički (dijalog među religijama kao doprinos političkom i društvenom boljitku). Berger dodaje i peti vid međureligijskoga dijaloga koji naziva »dijaloškom zauzetošću«. On ima za svrhu »proširenje vlastitoga poimanja istine« (str. 47.). Taj peti vid međureligijskoga dijaloga naš autor sažima u nekoliko točaka (str. 55.-77.). 1. Spremnost na promjenu vlastitih stajališta koji svaki dijalog s drugim religijama sa sobom nosi. To ne znači da će se pripadnici određene religije preobratiti na drugu religiju. Ali do određenih promjena svakako će doći, primjerice da se vlastito poimanje istine nadopuni ili čak promijeni. 2. Razlikovanje između bitnoga i nebitnoga u religijama. Usredotočenje na ono bitno u svakoj religiji omogućuje lakši dijalog te lakše prihvaćanje i razumijevanje onoga nebitnog. 3. Naglasak na slobodno, dragovoljno pripadanje određenoj religiji. Nijedna religija ne smije sebe nametati nasiljem i prisilom. 4. Prihvaćanje moderne historijske znanosti koja kritički preispituje sve religijske tradicije. Ona time omogućuje razlikovanje bitnoga od sporednoga. 5. Dijalog treba omogućiti da pripadnika druge religijske tradicije ne doživljavamo kao stranca i kao prijetnju, nego kao jednoga od nas.

To je pet temeljnih Bergerovih teza o današnjemu međureligijskom dijalogu. Zanimljivo je da pritom dodaje i danas, prema mojemu mišljenju, vrlo važnu 6. tezu: dijalog uključuje ne samo spremnost da se složimo s dru-

gom religijom, da je potvrđujemo, nego i spremnost da kažemo odlučno »ne« i neslaganje s drugom religijom (str. 79.). Berger to vrlo lijepo pojašnjava vlastitim iskustvom. Naime, boraveći u Indiji, u Kalkuti, susreo je slučajno sprovednu povorku koja je molila jednu staru hinduističku molitvu, prema kojoj će čovjek biti definitivno biti oslobođen tijela i nestati poput rijeke u velikom oceanu božanstva. Razmišljajući o toj molitvi, Bergeru padaju na pamet misli poslanice Hebrejima o Kristovoj žrtvi za čovjeka, kojom se čovjek ne gubi u božanskom oceanu, nego dušom i tijelom biva sjedinjen s Bogom. Tim promišljanjem i zaključuje svoje izlaganje: »Unatoč velikomu poštovanju prema religijskim tradicijama, Indije izrekao sam abrahamovski *ne* Benaresu« (str. 83.). Možemo samo pozdraviti ovu zadnju tezu američkoga sociologa, jer se bez nje ne može događati istinski dijalog među religijama. Tada se on pretvara u površno, salonsko druženje bez tražanje za istinom, ili u »dijalog s figom u džepu«, gdje svatko glumi dijalog, a zapravo ustraje u svojim stavovima.

Ivica Raguž

Marko Tomić – Karlo Višaticki (ur.)

Riječ Božja u riječi hrvatskoj

– Biblioteka Diacovensia - Studije
22, Katolički bogoslovni fakultet u
Đakovu, Đakovo, 2011., 296 str.

Novi prijevodi Biblije tijekom hrvatske povijesti u pravilu su uvijek bili važni nacionalni, kulturni i vjerski događa-

ji. Osim važnosti za vjersko područje, koje je novim prijevodom dobivalo riječ Božju izričajem prilagođenu novomU vremenu, »hrvatska je književnost, još od srednjovjekovnih početaka pa do naših dana, toliko prožeta biblijskom topikom (...) da se znatan njezin dio bez Biblije uopće ne može ni razumjeti« (M. Grčić). Stoga je svaki njezin novi prijevod bio indikator pojedinice od etapa u razvoju jezika i književnosti a, istovremeno, pružao je novu platformu za novu etapu kulturnog razvoja.

»Riječ Božja u riječi hrvatskoj« zbornik je radova s Međunarodnoga znanstvenog simpozija prigodom 175. obljetnice Katančićeva i ujedno prvoga hrvatskog tiskanog prijevoda Biblije (1831.–2006. g.). Organizator, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, želio je simpozijem »prikazati što se na području prevođenja Svetoga pisma događalo kod nas i kod (nekih) naših susjednih naroda« (iz Predgovora).

Urednici zbornika, mr. Marko Tomić i prof. dr. Karlo Višaticki, profesori na Katoličkom bogoslovnomu fakultetu u Đakovu, odlučili su najprije uvrstiti radove predavača, potom kronološkim redom predstaviti prijevode Biblije na hrvatski jezik, potom se zadržati na radovima posvećenim Matiji Petru Katančiću, da bi iza toga prosljedili novije prijevode na hrvatski jezik i, naposljetku, predstavili rad posvećen prevođenju Biblije s teorijskoga aspekta. Istim redosljedom ćemo dati sažeti prikaz pojedinoga rada.

Prof. dr. sc. Ladislav Tichý u preglednom radu »Češki i slovački prijevodi

Biblije« predstavio je najprije češke prijevode koji počinju s cjelovitim prijevodom iz 1350. g. On će u 15. st. doživljavati razne redakcije i revizije. U 16. st. taj prijevod doživljava niz izdanja, od kojih su neka u više svezaka i s komentarima. Naglasivši da se u 19. st. nije pojavio nijedan novi prijevod, prof. Tichý detaljno opisuje procvat prevodilačkoga rada u 20. st. Naposljetku daje veoma sažeti pregled prijevoda Biblije na slovački jezik. Od početaka, od 1479. g., i prvoga tiskanog izdanja u 2 sveska 1829. g., pa sve do 20. st. kada se, uz Vulgatu, koriste i izvorni biblijski jezici da bi pregled završio ekumenskim prijevodom Novoga zavjeta i Psalama iz 1995. g.

Pregledni rad prof. dr. sc. Jánosa Schmatovicha »Ugarski i gradišćansko-hrvatski biblijski prijevodi« (pisan gradišćansko hrvatskim jezikom!) počinje pregledom biblijskih tekstova pripremljenih za liturgijsku uporabu odmah po pokršćavanju Madžara. Najstariji sačuvani madžarski prijevod Biblije potječe iz 1416. g. Autor, nakon što navodi susljedne prijevode, daje potom prikaz tiskanih Biblija na madžarskom jeziku, prvo među katolicima prije reformacije, potom među reformiranim kršćanima te među katolicima nakon Tridentskoga koncila. Nakon toga predstavio je 9 različitih izdanja nastalih tijekom 19. i 20. st., kako među katolicima, tako i među reformiranim kršćanima. Naposljetku, naglasivši da gradišćanski Hrvati još uvijek nemaju cjelovit prijevod Biblije, daje povijesni prikaz nastanka pojedinih prijevoda koji počinju lekcionarom iz 1741. g.

Doc. dr. sc. Marjan Peklaj pregledni rad »Slovenske Biblije od 16. do 20. stoljeća« počinje prijevodom Novoga zavjeta koji 1555. g., u žaru reformacije, započinje Primož Trubar. Prva cjelovita Biblija na slovenskom, s Lutherovim uvodima i bilješkama uz pojedine knjige, tiskana je 1584. g., u prijevodu Jurija Dalmatina. Nastupom protureformacije, za razliku od drugih naslova, Dalmatinova Biblija pošteđena je cenzure tako da će prvi katolički prijevod Biblije početi izlaziti prvim sveskom 1784. g., a završiti jedanaestim 1802. g. Nakon toga autor, s dosta detalja, prati povijest prevodilačke aktivnosti do najnovijega vremena.

Prof. dr. sc. Petar Bašić preglednim radom »Glagoljski i ostali prijevodi biblijskih tekstova na hrvatski jezik« daje prikaz prevođenja na hrvatski jezik do Katančičeva prijevoda (1831. g.). To čini svrstavajući prijevode po kategorijama: najstariji crkveno slavenski prijevodi, biblijski tekstovi u misalima, lekcionarima te na koncu navodi zasebne prijevode Svetoga pisma, koji su započeli glagoljskim psaltirima (1359.), preko Dubrovačke Biblije (15.-16. st.) sve do Kašićeva (1625.-1637.) te još nekih prijevoda koji nisu objavljeni. U samom zaključku autor razvija korisnu metodološku raspravu o dvama poljima rada koje nameće bavljenje prijevodima: izdavanje te komparativno proučavanje tekstova.

U preglednom radu »Prijevod Biblije na hrvatski jezik u 19. i 20. stoljeću« prof. dr. sc. Adalbert Rebić prvo na sažet način prikazuje prevodilačku djelatnost do 19. st., govoreći o lekcionarima, prevedenim biblijskim odlomcima ili poje-

dinim biblijskim knjigama te zbirkama propovijedi. Nakon toga slijedi predstavljanje prijevoda koji nisu izdani (Kašićev iz 1630., Dubrovčanina Rose, Sovićev iz 1932.). Nakon Katančičeva prijevoda (1831.), koji predstavlja prvi hrvatski prijevod cjelovite Biblije, uslijedili su Škarićev (1858.-1861.), Šulekov (1877.) i Rešetarov (1895.), Stadlerov (1895.-1907.), Zagodin Novi zavjet (1925.) te ostali koji su bliži našem vremenu. Autor je svaki od ovih, pogotovo starijih prijevoda i izdanja, popratio prikladnim komentarom.

Pregledni rad Josipa Majdandžića, »Matija Petar Katančić (1750.-1825.) – Život i djelo«, započinje isticanjem Katančičeve općenite zapostavljenosti u našoj kulturnoj javnosti sve do simpozija u Osijeku (1976.), organiziranog godinu dana nakon 150. obljetnice njegove smrti. Autor potom iznosi najvažnije elemente Katančičeva životopisa, baveći se prvo pitanjem dostupnih izvora. Potom predstavlja njegove pojedine elemente poput podrijetla, prezimena, roditelja, školovanja, profesorske službe pa sve do detaljnoga prikaza završetka njegova javnog djelovanja te konca života. Majdandžić se potom usredotočuje na nastanak i osobitosti Katančičeva prijevoda Biblije (povijesni kontekst, razlozi nastanka, kriteriji prevođenja, odabrani »jezik slavno-ilirički izgovora bosanskog«, zahvaćanju izdavača Čevapovića u prijevod te različita mišljenja o njemu).

Prof. dr. sc. Loretana Despot u izvornom znanstvenom radu analizira »Jezik Katančičeva prijevoda Svetoga pisma«.

Osim jezičnih aspekata, koji zapremaju $\frac{3}{4}$ rada, autorica u uvodu ističe značaj ovoga prijevoda za hrvatsku kulturu uopće, daje svoj sud o glavnim prigovorima koji su mu upućivani te, prije nego prijeđe na jezična pitanja, pedantno navodi izvore kojima se Katančić u svome radu služio. Jezik ovoga prijevoda analizira pod vidom grafijskoga sustava i pravopisa, fonološko-morfoloških pitanja, uporabljenih oblika, leksika i sintakse.

Izv. prof. dr. sc. Ivan Jurčević u izvornom znanstvenom radu »Psalmi u prijevodu Matije Petra Katančića i hrvatskih glagoljaša« želi usporednim proučavanjem ukazati na razlike i sličnosti između postupka prvoga prevoditelja cjelovite Biblije na hrvatski jezik, koji se gotovo doslovno držao Vulgate, te hrvatskih glagoljaša koji su i liturgijske tekstove i psalme prevodili na temelju Septuaginte (LXX). Autor je uspoređivao odabrane sintaktičke teme poput izražavanja kategorije pripadnosti, pitanja množine srednjega roda, prijedloga s infinitivom, slavenskoga genitiva, varijacija pri uporabi participa i odnosnih rečenica.

Red. prof. dr. sc. Stjepan Damjanović izvornim znanstvenim radom »Katančićev prijevod Biblije i početci hrvatskoga jezičnog standarda« pokazuje doprinos ovoga prijevoda oblikovanju modernoga hrvatskog jezičnog standarda. Prvo podvlači noviju spoznaju da ilirski preporod nije uvodio »novi jezik nego su onaj koji najbolje reprezentira Katančićev prijevod Biblije (...) uključili u javni život i učinili ga (...) instrumentom jedne posve nove svjetovne kulture (...)« (147).

Želeći osvijetliti njegovu poziciju u predstandardizacijskom procesu koja nije bila nimalo jednostavna, autor diskutira navodnu ukočenost ovoga prijevoda, ističe Katančićev napor da, u tadašnjem nepostojanju jezičnoga standarda, svoj prijevod što je više moguće u jezičnom smislu učini nadregionalnim, itd.

Prof. dr. sc. Mato Zovkić u izvornom znanstvenom radu »Prijevod Jakovljeve poslanice kod Katančića i Duda - Fućaka« ispituje »Katančićevu vjernost« Vulgatinu tekstu i grčkom izvorniku kako bi istaknuo »potrebu novih prijevoda Svetoga pisma na žive jezike« (str. 158.). U tu svrhu autor daje sinoptički pregled Jakovljeve poslanice u kojem se usporedo nalaze Katančićev prijevod, prijevod Duda – Fućak, Vulgata te grčki izvornik prema današnjim kritičkim izdanjima. Na koncu, Zovkić izdvaja Katančićev doprinos današnjem teološkom izričaju, a i neke negativnosti.

Izv. prof. dr. sc. Karlo Višaticki, u izvornom znanstvenom radu »Šarićev prijevod Knjige Jonine«, nakon uvoda u kojem ističe da je ovaj prijevod trebao zauzeti mjesto Sovićeva, koji nije bio dobro prihvaćen, posvećuje se njegovu proučavanju kako bi došao do izvora koje je prevoditelj koristio. Višaticki se pridružuje analizama koje smatraju da je Šarićev prijevod temeljen na Henneovu, s tim što je prevoditelj veću autonomiju pokazao u kreiranju bilješki.

Doc. dr. sc. Mario Cifrak preglednim radom »Zagrebačka Biblija (1968)« istražuje kritička izdanja na kojima se temelji prijevod Zagrebačke Biblije, problem književne i biblijske lekture te uspored-

be s izvornikom. Stoga prvo daje pregled pojedinih starijih hrvatskih prijevoda s napomenama o njihovim izvorima. Potom izlaže povijesni kontekst i polazišta za nastanak Zagrebačke Biblije (odabir pojedinih postojećih kao izvora za novi prijevod). Nakon toga, kao primjer važnosti predložaka koji se uzimaju kao izvori pri nastajanju novog prijevoda, Cifrak uzima uporabu Sovićeva prijevoda u Zagrebačkoj Bibliji i analizira aktualnost izvora koje je koristio Sović, a koji će se neminovno odraziti na novi prijevod temeljen na njegovu prijevodu.

Izv. prof. dr. sc. Božo Lujić pregledni rad »Prevođenje Biblije: teorije, načini, kriteriji« posvećuje prikazu lingvističko-teorijske podloge prevođenja. Nakon uvodnoga slova, kojim ukratko sažima bit prevodilačkoga rada, autor prikazuje različite načine i modele prevođenja, lingvističke teorije prevođenja, hermeneutiku i principe prevođenja i dr., kako bi pomoću njih sugerirao orijentaciju za izradu novoga hrvatskog prijevoda. Prema Lujiću, noviji trend navedenih lingvističko-teorijskih podloga prevođenja pomiču težište od mehaničke vjernosti izvorniku prema slušatelju: prijevod bi trebao na taj način biti funkcionalan i komunikativan u odnosu na čitatelja, da u njemu proizvodi onaj učinak koji je izvorni tekst proizvođio prvim slušateljima/čitateljima.

Koliko god je dobrodošao i drugi simpozij o Matiji Petru Katančiću, još je važniji ovaj Zbornik jer će najveći dio onoga što je tada rečeno ovdje ostati zapisano i ovjekovječeno (osim onih referata koji urednicima nisu dostavljeni

u pisanom obliku). Ovi radovi pokrivaju široka područja (prijevodi Biblije u nekim europskim zemljama), podsjećaju na važnost njegovanja uspomena na velikane poput Katančića, ali i snažno zahvaćaju u našu današnjicu. Postavljaju pitanje važnosti Biblije za razvoj jezika i kulture pojedinoga naroda, kako jučer tako i danas. K tomu Simpozij daje prilog novomu hrvatskom prijevodu Biblije (doduše, Zbornik kasni, no rad dr. Lujića svojom vrijednošću oplemenit će i buduća vremena).

Osim »krupnih« doprinosa koji su gore istaknuti, Zbornik nekim »sitnicima« može biti svjetionik ili truba koja zove na buđenje crkvenu praksu u (post) moderno vrijeme. Važno je uočiti nastojanje da vjernici već u 11.-12. st. slušaju riječ Božju i da im bude tumačeno evanđelje, poslanice i Vjerovanje (str. 22.-23.), trud da Sveto pismo bude opremljeno bilješkama (str. 230.). Tim je začudnije u današnje vrijeme neki župnici ne samo da se osobno ne trude, nego i već formiranim laicima-teolozima ne omogućuju da u župskim zajednicama vjernike poučavaju Svetomu pismu.

Ivica Čatić

Arnold Angenendt

Die Revolution des geistigen Opfers. Blut – Sündenbock – Eucharistie

– Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2011., 179 str.

Mnogi kršćanski pojmovi, koji izriču bit kršćanske vjere, danas su postali